

ER-SO OTOX DESTANININ KURGUSU

Prof. Dr. Fatih K R Ç O LU

Özet : Çal mam zda, Saha (Yakut) lar n millî destan olan Er-So otox destan n n uzun metninin olay kurgusu, kahramanlar , kahramanlar n birbirleriyle ili kileri, bu kahramanlar n iyi ve kötü ruhlarla olan ba lant lar ele al nm ve metinden örnekler verilmi tir.

Anahtar Kelimeler :Destan, Saha(Yakut) Türkçesi, Sibiry, Olonxo, Olay kurgusu

THE PLOT OF ER-SO OTOX EPIC

Summary : In our study, plot, protagonists and their relations with each other, the relations of these protagonists with good and bad souls in the long text of Er – So otox epic which is the national epic of Sakha (Yakut) have been mentioned and the examples have been given.

Key Words : Epic , Sakha (Yakut) Turkish, Siberia, Olonxo, Plot

Saha (Yakut) destanlar n n en önemlisi kendilerinin atalar olarak kabul ettikleri Er-So otox ile ilgili olan destanlard r.Bu destan üzerinde farklı y llarda yeniden in a çal malar yap lm t r.Biz, 1996 tarihinde Novosibirsk'te bas lan ve birbiriyle ba lant l 3 soyun hikâyesini anlatan V.O.Karataeva'n n uzun ne rini esas olarak ald k.Bu metin asl nda 6377 m sradan olu maktad r .Tekrarlar ve nesir k sm ilave edildi inde m sra say s 6753'e ula maktad r.Biz, bu metindeki konu ba lant lar n m sralar boyunca verdik ve yeri geldikçe bu ba lant lar metinden örneklerle destekledik.

1-50 = Yeryüzünün yarat lmas ve zaman kavram

50-260 = Yeryüzündeki güzelliklerin tasviri

260-423 = 260. m sradan itibaren Sir Sab ya Baay Toyon ve Sab ya Baay Xotun'un adlar geçmektedir.Bunlar, 2 ya l ihtiyarlar ve ömürlerinin sonunda dualar kabul edilerek bir erkek çocuk sahibi olurlar; fakat, bu erkek çocuk do ar do maz kaybolur. htiyarlar, buna üzgün ve a k nken gökten Ay Carg l Uda an gelerek çocuklar n n gökyüzüne kald r ld n ve ad n n da tanr lar taraf ndan Er- So otox konu du nu söyler.

423-618 = htiyarlar n hayat bu ekilde devam ederken bir gün kar lar na korkunç görüntülü Taas Cantaar Dara Buuray ç kar ve o ullar n n kendilerini (abaah neslini) yok etmek üzere tanr lar taraf ndan bir bahad r gibi yeti tirildi ini söyler ve gider.Y llar sonra Er-So otox, heybetli ve kuvvetli bir genç olarak gelir ve anne babas n sayg yla selamlar.

618-1263 = bu m sralarda Er- So otox ve Taas Cantaar Dara Buuray' n mücadeleleri anlat l r.Bu k s mda Er- So otox'un dünyanın koruyucusu olarak kabul edilen Aan Alaxs n Xotun'dan hay r duas almas önemlidir. Er- So otox Taas Cantaar Dara Buuray' n pe inden yer alt na yani kötü ruhlar n dünyas na iner .Bu karanl k dünyanın tasviri ürkütücüdür.Abaah lar ise , genelde tek gözlü ve ate ten yarat klard r. Er- So otox , bu dünyanın bekçili ini yapan Xarab l Abaah Uola ile uzun müddet dövü tükten sonra onu yener ve ondan Taas Cantaar Dara Buuray' n ya ad yeri ö renir.

1263-1693 = Er- So otox ve Taas Cantaar Dara Buuray' n ya ad yere gider . Taas Cantaar Dara Buuray uyurken tam onu öldürecekken, Taas Cantaar Dara Buuray uyan r ve ona k smeti olan Tunal kaan Kuo'yu yeryüzünden kaç r p getirdi ini , onu öldürmezse k smetini al p götürebilece ini söyler.Bunun üzerine Er- So otox Taas Cantaar Dara Buuray' öldürmeyip k smetini al r ve yeryüzüne döner. Er- So otox ailesiyle mutlu bir ekilde ya arken z rhs z olarak avland bir gün gökten y ld r m dü erek ölür. E i, Tunal kaan Kuo da ben size Kömüs K r ktay adl bir o lan çocu u b rak yorum diye gö ün

içine girerek kaybolur. Er- So otox'un anne ve babas Tunal kaan Kuo'nun yata na bakt klar nda bir çocuk bulurlar.

1693-2399 = Bu çocuk çok h zli bir ekilde büyüyüp geli rken bir gün ortadan kaybolur.Ninesi ve dedesi onu üzgün ve a k n bir ekilde ararlarken gökten ku u ekinde Ay Carg l Uda an gelerek t pk babas gibi torunlar n n da gökyüzüne kald r ld n söyler.Bir müddet sonra Kömüs K r ktay yeryüzüne döner ve babas gibi Taas Cantaar Dara Buuray' n pe inden yer alt na yani kötü ruhlar n dünyas na iner.Me erse annesini Taas Cantaar Dara Buuray kaç rm m , onu yener ve annesini kurtararak yeryüzüne döner.

2400-2732 = Kömüs K r ktay , daha sonra babas n n mezar na giderek Aan Alaxs n Xotun'dan ald ölümsüzlük suyunu onun bald rlar na döker ve böylece Er- So otox canlan r. Bunun üzerine toy düzenlerler. Kömüs K r ktay , babas n n ölümüne sebep olan abaah o lu Buur Kudustay' bulup intikam almak üzere tekrar a a dünyaya iner ve onu bularak öldürür.

2733-2940 = Kömüs K r ktay , yeryüzüne döndükten sonra gökten tanr n n habercisi olarak Uot Duguy Buxat r iner ve ona Ay na Xotun ve Arxaan al Toyon'un k zlar Temelikeen Kuo'nun k smeti olarak tay n edildi ini söylerek gider.Bunun üzerine Kömüs K r ktay, Temelikeen Kuo'yu aramak üzere yola ç kar. Temelikeen Kuo'yu bularak onunla evlenir ve ülkesine geri döner.

2940-3870 = Kömüs K r ktay ve Er- So otox aileleriyle huzur içinde ya arlarken bir gün kuvvetli bir fırt na ç kar ve Er- So otox'un e i Tunal kaan Kuo'yu yata ndan havaland rarak gö e kald r r.Bunun üzerine Er- So otox, e ini aramak üzere tekrar yer alt na iner.Burada ay lar n (yarat c lar n) da ya ad n görüp a r r.Burada e ini bularak onunla sevi ir.Fakat, sabah uyand nda etlerinin lime lime olup vücudunun yar s n n yok oldu unu görür.Anlar ki, abaah lar k l k de i tirip onu kand rm lar ve sevi ti i de abaah lar n ba Uot Çolboday imi ve kendisinden hamile kalm . Er- So otox, kutsal suyu vücuduna sürerek iyile ir ve Uot Çolboday ile dövü meye ba lar.Bunlar dövü ürlerken Uot Çolboday, a abeyi Uot Urbalc n' n kar s n kaç rd n , kendisi gibi bir hamile kad nla dövü ece ine gidip kar s n kurtarmas n söyler. Er- So otox da Uot Çolboday' b rak p abisini arar ve bulur. Er- So otox ve Uot Urbalc n' n dövü leri o kadar uzun sürer ki, yeryüzünün Kuzeyinde de devam eder.Bunlar dövü üirken Uot Çolboday gelerek Er- So otoxdan hamile kald n ve dövü ü b rakmalar n söyler.Fakat, Er- So otox ve Uot Urbalc n dövü ü b rakmazlar.Bunun üzerine Uot Çolboday, Er- So otox'a yardım eder ve a abeyi yenilir. Er- So otox da e ini kurtararak ülkesine geri döner.

3870-4324 = Er- So otox ülkesine geri döndü ünde evinin ve yurdunun viran oldu unu, gelininin ve o lunun ortadan kayboldu unu görür.Sonradan anlar ki, gelinini abaah Töböt Tuuray kaç rm o lu da onu kurtarmak için pe inden gitmi . Er- So otox, onlar n pe inden gidecekken birden kar s na insan m eytan m oldu u belli olmayan bir yarat k ç karak Uot Çolboday'dan olan o lu oldu unu ve ad n n da Xar ac laan Bergen oldu unu söyler.Er-So otox, büyük o lunu kurtarmak için ondan yardım ister. Xar ac laan Bergen, yer alt na inerek Töböt Tuuray' öldürür a abeyini ve e ini kurtararak yeryüzüne dönerler.

4324-4684 = Ailece mutlu bir ekilde ya arlarken bir gün gökten üç turna gelerek Xar ac laan Bergen'e gö e tanr lar n yan na ça r ld n söylerler. Xar ac laan Bergen, gö e ç karak orada Ürüng Ay Toyonla görür. Ürüng Ay Toyon, ona Ay Darxan Toyon ve Ay Sar ad man Xotun'un k zlar K s Sar ad man Kuo'nun e olarak tayin edildi ini söyler. Xar ac laan Bergen, yeryüzüne dönerek kutsal kay na ac görünü lü ana dünyanın sahibi Aan Alaxs n Xotun'dan dua al r.

4685-5134 = Aan Alaxs n Xotun'un yan ndan ayr l rken ak ba l kara at ndan k smetinin Taas Kudustay taraf ndan yer alt na kaç r ld n ö renir ve yer alt na e ini

bulmaya gider.Burada önce K sk ydaana Kuo denilen abaah k z ile dövü ür ve ondan k smetinin yerini ö renerek oraya do ru yola ç kar.

5135-5785 = Xar ac laan Bergen, Taas Kudustay' ararken kar s na annesi Uot Çolboday ç kar ve Taas Kudustay' hiçbir Saxa'n n yenemeyece ini, çünkü onun kalbinin bir da n dibinde oldu unu söyler. Fakat, Xar ac laan Bergen annesine inanmaz ve yoluna devam ederek sonunda Taas Kudustay' bulur. Xar ac laan Bergen ve Taas Kudustay uzun y llar boyu dövü ürler ama yeni emezler. Kavga sürerken Xar ac laan Bergen, Taas Kudustay' n bir anl k gafletinden faydalanarak onun ba n keser fakat, Taas Kudustay kesilen ba n yerden alarak yerine koyar ve dövü meye kald yerden devam eder.Bu ikisi uzun mücadelelerinin sonunda yeni emeyeceklerini anlay p üç y l dövü memek üzere anla p ant içerek ayr l rlar.

5785-6028 = Xar ac laan Bergen, Taas Kudustay' n kalbini bulmak için annesinden yardım ister.Annesinden yardım umamay nca ay lardan yardım istemek üzere uzun bir yola ç kar ve Aan Alaxs n Xotun'dan yardım ister. Aan Alaxs n Xotun, ona kendisinin de il, ancak Uot Kudustay adl bir kadın aman n yardım edebilece ini söyler.

6029-6377 = Xar ac laan Bergen, Uot Kudustay' bulur ama ondan da bir bilgi alamaz.Yoluna böylece devam ederken kar s na deniz ruhu Oydom Suorun ç kar. Xar ac laan Bergen, ona gereken sayg y gösterince Oydom Suorun a z ndan bir y lan ç karaca n , bu y lan al p Taas Kudustay' n ya ad da a götürürse bu y lan n Taas Kudustay' n kalbini bulaca n söyler.Dedi i gibi de olur. Xar ac laan Bergen, Taas Kudustay' n kalbini Oydom Suorun'a hediye olarak verir. Xar ac laan Bergen, Taas Kudustayla yapt antla ma gere ince üç y l dolunca onunla dövü ür ve onu öldürüp e ini kurtar r.Sonra e inin yurduna giderek e inin anne ve babas Ay Darxan Toyon ve Ay Sar ad man Xotun'un dualar n alarak babas Er-So otox'un yurduna geri döner.Burada toy düzenlerler.Bundan sonra Er-So otox ve ailesi mutlu ve huzurlu bir ekilde ya arlar.

Destan n ana metni 6377. m srada sona ermektedir. Bundan sonraki nesir k sm destan anlat c s n n âdet oldu u üzere kendisi ve oloñxo ile ilgili bilgileri ihtiva etmektedir.

KAYNAKLAR

Yakutskiy Geroişeskiy Epos "Moguçiy Er So otox", Novosibirsk 1996

M.Fatih Kiri çio lu, "Er-So otox Efsanesindeki Motifler ", III.Uluslar Aras Türk Kültürü Kongresi , Ankara 25-29 Eylül 1993 (Bask : Ankara 1999,c.II,s.649-657).

M.Fatih Kiri çio lu, "Saha(Yakut) Türkleri Edebiyat " , Türk Dünyas El Kitab (Türkiye D Türk Edebiyatlar),c.IV, Ankara 1998 ,s.502,503.

E.K.Pekarskiy, **Slovar Yakutskogo Yaz ka** , St.Petersburg, 1907-1930 ; (2.bask ,1959)

M.Fatih Kiri çio lu, "Olonkho Metinlerinin Toplanması ve Ara t r lması ",S.Ü.Türkiyat Ara t r malar Dergisi-Prof.Dr.Ahmet B.Ercilasun'a Arma an,say 13,Bahar 2003,Konya 2003,s.227-233.

M.Fatih Kiri çio lu, "Saha Türk Destan -Oloñxo",I.Ça da Türklük Ara t r malar Sempozyumu,A.Ü.,DTCF.8-10 May s 2002,Ankara (Bask :Ankara 2004,s.124-133).